

Lunds universitet

Språk- och litteraturcentrum

Latin

Om Carl Fredrik Hills latinska manuskript

En inledande studie

S. Ola Thulin

LATK01: Kandidatuppsats VT 2014

Handledare: Professor Arne Jönsson

Abstract

Carl Fredrik Hill (1849-1911) är mest känd som konstnär; inte minst har de teckningar och målningar som tillkom efter det att han drabbats av schizofreni varit föremål för stort intresse. Hill var också språkbegåvad och hade litterär talang. I hans kvarlåtenskap fann man ett grekiskt och två latinska manuskript. De senare har inte tidigare systematiskt undersökts och i denna studie behandlas några få sidor av de latinska manuskripten. Det första är skrivet med prydlig handstil och till synes sammanhållet, men ett närmare studium visar att detta är en illusion. Det andra består av lösryckta meningar utan sammanhang och den grafiska utformningen är mer tydligt präglad av författarens sjukdom, främst mot slutet där orden står huller om buller. Då texten är fylld av stavfel och ibland förvrängningar, har det många gånger varit svårt att utröna vilka källor Hill använt, men det tycks ha rört sig om meningar ur såväl lexikon som antika och efterklassiska texter och en del verkar Hill själv ha kommit på. Innehållet syftar till stor del på antik och medeltida historia och mytologi men även på Hills dagliga liv, hans sjukdom, sexualia, pengar mm. Hills splittrade tankevärld medför dock att det saknas en genomgående idé eller röd tråd i texten och författarens syfte, som möjligen har varit klart för honom själv, blir för omvärlden en gåta.

Innehållsförteckning

Inledning.....	5
Kort levnadsteckning.....	6
Om Hills sjukdom.....	7
Konsten från sjukdomsåren.....	8
Hills författarambitioner.....	9
Pseudonymen ”Nagug”.....	10
”Det stora versmanuskriptet”.....	11
Det grekiska manuskriptet.....	13
Hill och latinet.....	14
Hills latinska källor.....	14
De latinska manuskriptens utformning.....	15
Tidigare studier av manuskripten.....	16
Den aktuella studien.....	17
Det första manuskriptet, den latinska texten.....	18
Det första manuskriptet, översättning.....	19
Det första manuskriptet, kommentar.....	20
Resten av det första manuskriptet.....	23
Det andra manuskriptet, den latinska texten.....	25
Det andra manuskriptet, översättning.....	26
Det andra manuskriptet, kommentar.....	28
Sista sidan i det andra manuskriptet (nedre delen).....	32
Sista sidan. Översättning i urval.....	32
Resten av det andra manuskriptet.....	33
Diskussion.....	33
Sammanfattning och slutsatser.....	36

Illustrationer

Bild 1: Det första manuskriptet, försättsblad	38
Bild 2: Det första manuskriptet, sid 1	39
Bild 3: Det andra manuskriptet, försättsblad	40
Bild 4: Det andra manuskriptet, sid 1	41
Bild 5: Det andra manuskriptet, sista sidan	42
Källor och litteratur	43

Inledning

När konstnären Carl Fredrik Hill dog 1911, efterlämnade han ett mycket stort material av främst teckningar men även skrivna texter. Detta gick, på uppdrag av professorn i estetik Evert Wrangel, igenom av konservatorn Hans Erlandsson. Adolf Anderberg fick i uppdrag av professor Wrangel att lyfta fram det okända konstnärskapet, vilket resulterade i en första bok om Hill 1926. Inför detta hade Anderberg nära kontakt med Hills systrar Marie-Louise och Hedda, som frikostigt bestod honom med material och sannolikt fortsatte med detta, när Anderberg skrev sin andra och mer omfattande bok om Hill. Detta material, främst omfattande målningar och teckningar, kom till stora delar att lämnas till Malmö museum, där konsthistorikern Nils Lindhagen kom i kontakt med det¹. Utöver konstnärliga alster fanns i det material Anderberg fick också ett antal litterära texter av Hills hand. Mest omfattande av dessa är det så kallade versmanuskriptet eller *Dikter och författarskap på några språk*. Här finns emellertid även ett grekiskt manuskript, om vilket Jesper Svenbro skrivit en artikel, samt två latinska manuskript. Manuskripten övertogs från Anderberg av Lindhagen, som också omnämner dem i sin stora bok, och ett antal översättningar och tolkningsförsök av delar av manuskripten föreligger i brevform. Därutöver har manuskripten inte närmare undersökts och ingenting, utöver det fåtal meningar som kommenteras av Lindhagen², har tidigare publicerats. Syftet med denna uppsats är att belysa några delar av dessa latinska manuskript och göra ett försök att förstå vad Hill kan ha menat med vad han skrev. Denna undersökning begränsar sig till några få av manuskriptets sidor plus enstaka meningar av intresse, då en fullständig genomgång av texten på detta stadium vore en alltför omfattande uppgift. Texten har tillkommit under Hills sjukdomsperiod, något som uppenbarligen har påverkat vad han skrev och hur han skrev det. Som det fortsättningsvis skall visas, är det heller inte helt lätt att få klarhet i vad konstnären/författaren velat säga med sina manuskript. Texten kan dock inte undersökas helt separat och lösryckt ur sitt sammanhang och för att uppnå någon grad av förståelse, krävs att den sätts i relation till Hills övriga såväl konstnärliga som litterära produktion, hans språkkunskaper och intresse för antiken samt till hans psykiska sjukdom. Dessa aspekter kommer därför att inledningsvis behandlas i uppsatsen.

Litteraturen om Carl Fredrik Hill är omfattande och mycket av det som skrivits är mindre relevant för just det ämne som avhandlas här. De tidigaste arbetena om konstnären utgörs, fränsett Anderbergs bok från 1926 och en kortare biografi av Erik Blomberg från 1949, huvudsakligen av artiklar i tidskrifter, årsböcker och museikataloger och inte förrän 1951 kom den första stora biografien *Carl Hill – hans liv och hans konst*³, också den av Adolf Anderberg och länge betraktad som standardverket på området. Anderberg tar dock inte alls upp verken från Hills sjukdomsperiod utan koncentrerar sig på Hill som landskapsmålare. Verken från

¹ Rifbjerg Lindhagen (Brev, 2014)

² Lindhagen (1976, sid 61)

³ Anderberg (1951)

sjukdomstiden behandlas bara i ett kortare tillägg av konsthistorikern Lennart Hagerf. Det moderna standardverket är Nils Lindhagens monumentala *Carl Fredrik Hill. Sjukdomsårens konst*⁴ från 1976, vilket ingående belyser de aspekter på konstnären, som saknas hos Anderberg. Det var också den senares uttalade önskemål att just Lindhagen skulle bli hans efterföljare i utforskningen av Hills konstnärskap och skriva vad Anderberg kallade ”del 2” av Anderbergs egen Hillbiografi⁵. Boken innehåller utöver en fyllig biografi och ett ingående studium av sjukdomsårens konst även artiklar om konstnärens föräldrar samt åtskilligt om hans psykiska sjukdom; för det senare har Lindhagen haft hjälp av psykiatern Lars-Ingemar Lundström. Något ytterligare heltäckande verk har därefter inte publicerats, men i flera böcker om olika aspekter på Hill, antologier, utställningskataloger och tidskriftsartiklar behandlas både hans konst, hans litterära alster och hans sjukdom.

Kort levnadsteckning

Carl Fredrik Hills namn torde vara bekant för de flesta, men en kort rekapitulation av hans curriculum vitae kan ändå vara på sin plats. Hill föddes i Lund 1849 och där dog han också år 1911. Fadern, Carl Johan Hill, var professor i matematik och en högt ansedd vetenskapsman inom sitt område. Han beskrivs ofta som en känslökall och kontaktstörd person och relationen mellan far och son blev aldrig den bästa. Lindhagen menar att fadern haft vad som bäst kan karaktäriseras som en schizoid personlighetsstörning⁶, ett tillstånd präglad av distans, kylighet, dålig känslomässig kontakt och svagt personintresse; tillståndet är också genetiskt besläktat med schizofreni⁷. Lindhagen beskriver också hur fadern redan i artonårsåldern haft ett psykotiskt skov med uttalade vanföreställningar och även under resten av sitt liv tycks han ha haft tendens till paranoiskt färgad misstänksamhet. Psykiatriprofessorn Börje Cronholm⁸ anser att det kan ha rört sig om ett schizofrent defekttillstånd (se nedan), något som ifrågasätts av hans kollega Johan Cullberg⁹. Det är också svårt att tänka sig att en person med en defektläkt schizofreni skulle kunna göra en så remarkabel akademisk karriär som Carl Johan Hill; att det rört sig om en schizoid personlighetsstörning är därför en mer plausibel förklaring till faderns beteende. I familjen lär ha funnits anlag för själslig ohälsa även på moderns sida och Lindhagen beskriver också hos denna ett obalanserat temperament med svängningar i stämningsläget, depressiva episoder och en stundom uttalad passivitet.

⁴ Lindhagen (1976)

⁵ Rifbjerg Lindhagen (2014)

⁶ Lindhagen (1976, s 13, s 18))

⁷ Ottosson (2004, s 164-176, s 490)

⁸ Cronholm (1958, s 13-17)

⁹ Cullberg (1999, s 118))

I skolan skall Hill ha varit ointresserad av det mesta utom teckning. Hans fader förväntade sig att sonen skulle göra akademisk karriär och tvingade honom att studera först matematik, sitt eget ämne, och därefter, då styrkan av sonens konstnärliga ambitioner blev uppenbar, estetik vid Lunds Universitet, innan han fick påbörja sina studier vid Konstakademien i Stockholm. Hills förhållande till sin fader förblev också under hela livet komplicerat. Med en systers hjälp bröts till slut faderns motstånd mot studier utomlands och Hill kom att vistas fyra år i Paris. Här utvecklade han en febril konstnärlig aktivitet, huvudsakligen inom genren landskapsmåleri, där han blev en av sin tids främsta. 1877 började han uppvisa tecken på sinnessjukdom, vilken efter hans död kom att diagnostiseras som schizofreni, och de följande åren vistades han på hospital i Frankrike, i Danmark och till slut i Lund. Från 1883 vårdades han fram till sin död 1911 i föräldrahemmet av sin moder och sin syster Hedda. Trots den svåra sjukdomen mattades aldrig Hills konstnärliga skaparkraft och den omfattande produktionen från sjukdomsperioden, i huvudsak teckningar med ett mycket varierat motivval, speciell teknik och stundom hallucinatoriskt präglad, måste sägas vara unik i konsthistorien¹⁰.

Om Hills sjukdom

Att Hill hade en psykosjukdom är oomtvistligt och det framgår också tydligt av de beskrivningar av såväl paranoida symtom som hallucinationer, vilka framkommer redan i hans korrespondens från Frankrike och som nämns i flera biografier och artiklar. Hill plågades också under hela livet av hallucinationer, främst för hörseln, beskrivna av flera som kom i kontakt med honom. Lindhagen berättar också hur kvarterets barn brukade stå utanför Hills utedass och lyssna, när konstnären under timmar på franska konverserade med sina imaginära röster. Sjukdomen har också varierat i intensitet och i sina bättre stunder kunde Hill umgås med familjens vänner, även om hans uppträdande beskrivs som bisarrt och avvikande. Vid mer intensiva skov av sjukdomen tycks han dock ha isolerat sig på sitt rum. Någon antipsykotisk medicinering, som kunde ha lindrat symtomen, hade man vid denna tidpunkt inte tillgång till. Att i efterhand avgöra vilken typ av psykos det har rört sig om och att ställa en helt säker diagnos är självfallet vanskligt. I flera sammanhang har dock framförts att Hill led av schizofreni. Även om man kan spekulera i annan typ av psykos såsom schizoaffektiv eller organisk psykos, så stämmer den symtombeskrivning, som finns i olika biografier över konstnären, ändå bäst överens med diagnosen schizofreni¹¹, inte minst hans ständiga hörselhallucinationer och förekomsten i hans texter av neologismer och ordsallad (se nedan), båda typiskt schizofrena symtom. Två framstående svenska psykiatriprofessorer, Börje Cronholm och Johan Cullberg, har också stannat för att denna diagnos är korrekt^{12 13}. Även

¹⁰ Lindhagen i SBL; Lindhagen (1976); Nilsson (1999); Rifbjerg Lindhagen (2013)

¹¹ Ottosson (2004, s 164-176)

¹² Cronholm (1958, s 13-17)

¹³ Cullberg (1999, s 122-124)

professor Eberhard Nyman och fil. dr Sven Jönsson, vilka studerat Hills journaler från såväl S:t Hans Hospital i Roskilde som Lunds hospital (senare S:t Lars sjukhus), har funnit övertygande bevis i symtombeskrivningen för att Hill verkligen led av schizofreni¹⁴. Diagnosen sattes självfallet inte under Hills livstid, då benämningen schizofreni inte infördes förrän 1911 av den schweiziske psykiatern Eugen Bleuler. Schizofreni kommer av de grekiska orden σχίζω, klyva, splittra och φρήν, sinne eller förstånd. Begreppet har ingenting att göra med så kallad personlighetsklyvning eller multipel personlighet utan ”klyvningen” syftar mer på formella tankestörningar i form av splittring och inkoherens samt en ambivalens, som kan ta sig uttryck i samtidig förekomst av i sig motsatta emotioner. Bleuler uppfattade också splittringen som ett så centralt symptom, att det fick ge namn åt sjukdomen. Tankestörningarna kan uppträda i form av tankedetraktion, tankepåsättning och tanketrängsel och yttrar sig utåt i form av för omvärlden ofta obegripliga associationer och ibland ordnybildningar, s.k. neologismer. I svårare fall kan språket helt krackelera och fragmenteras till en obegriplig så kallad ordsallad. I synnerhet dessa båda symptom är av intresse, när man studerar Hills litterära produktion. Vidare förekommer ofta vanföreställningar om kontroll eller påverkan utifrån, bisarra vanföreställningar om omvärlden eller den egna kroppen eller renodlade förföljelseidéer. Dessutom har den sjuke ofta hallucinationer för olika sinnesmodaliteter, främst hörseln. Dessa upplevelser har att göra med den sjukas oförmåga att skilja den yttre världen från sin egen inre värld. Det kan också förekomma s.k. negativa symptom: apati, passivitet, avflackade eller inkongruenta affekter (t.ex. att brista ut i gapskratt vid ett dödsbud), ordfattigt språk, självförsjunkhet och kognitiv funktionsstörning. Sjukdomen debuterar ofta tidigt i livet och detta i kombination med de negativa symptomen gjorde att den tyske psykiatern Emil Kraepelin, ungefär samtida med Bleuler, tidigare hade benämnt den ”dementia praecox”, alltså en för tidig reduktion av psykiska funktioner. Sjukdomen har ett kroniskt förlopp och även om många av symptomen kan dämpas med moderna läkemedel, blir patienterna sällan fullt återställda. Sjukdomen förlöper också ofta i skov, där mer intensivt psykotiska perioder avlöses av lugnare och mer symptomfattiga sådana. Även om de mer produktiva symptomen med tiden avklingar, lämnar sjukdomen oftast efter sig ett schizofrent resttillstånd eller defektsyndrom präglad av avflackning, affektinkongruens, initiativlöshet, autism och låg social funktionsförmåga¹⁵.

Konsten från sjukdomsåren

Hills sjukdom debuterade således under hans vistelse i Frankrike och 1877 började de första symptomen visa sig och breven hem blir alltmer fyllda av allehanda vanföreställningar och förföljelseidéer¹⁶. Sjukdomsdebuten kan också spåras i Hills konst från denna period. Från att

¹⁴ Sven Jönsson, muntlig uppgift

¹⁵ Ottosson (2004, s 171)

¹⁶ Lindhagen i SBL; Cronholm (1958)

från början ha varit en framstående landskaps- och naturmålare fortsätter Hill i denna genre, men nu tillkommer ett inslag av ångest och kuslighet i målningarna, färgerna blir ibland mörkare, till de realistiska naturskildringarna fogas rena fantasimotiv, egendomliga antropomorfa figurer dyker upp och målningarna får en mer symbolistisk karaktär¹⁷. 1878 blev situationen akut och Hill fördes av ett par konstnärskolleger till en nervklinik utanför Paris. Insjuknandet hade föregåtts av en febril konstnärlig aktivitet, men dessvärre förstörde hans kolleger av omsorg om Hills rykte merparten av denna produktion, då de bedömde den som värdelös och endast ett uttryck för sjukliga vanföreställningar¹⁸; endast ett fåtal verk är bevarade. Efter hemkomsten till Sverige fortsatte Hill sin konstnärliga aktivitet, främst i form av teckningar. Av en, enligt Lindhagen, mycket omfattande produktion återstår i dag c:a 3500 blad med mycket varierat innehåll, mestadels präglad av den magiska och bisarra tankevärld, som var förknippad med sjukdomen och mycket ofta med anspelningar på antika motiv. Hills stora intresse för antiken är också omvitnat. Redan i sin barndom citerade han avsnitt ur en översättning av Odysseen och professor Gustaf Ljunggren, som undervisade honom i estetik, var känd som en ”initierad och medryckande föreläsare om antikens skulptur”¹⁹. De antika ämnena intar också en framträdande ställning i teckningarna från sjukdomsåren och ofta har han utgått från kända förlagor, t.ex. antika statyer, vilka i Hills tolkningar dock blivit egendomligt förvrängda.²⁰

Hills författarambitioner

Utöver att vara målare och tecknare, ägnade sig Hill ända sedan ungdomen även åt att skriva, bland annat dagboksanteckningar²¹ och att han inte saknade språklig talang, visas också av det i övrigt slätstrukna studentbetyget²², där han faktiskt fick vitsordet ”Med beröm godkänd” i ämnet svensk skrivning. Utdrag ur de uppsatser han åstadkom som gymnasist pekar likaså på hans stora intresse för antiken och stilen är högstämt, enligt Svensson närmast överspänt, retorisk. Svensson nämner också att Hill under sina år i Stockholm hade uttalade författardrömmar; han skrev tillfällighetsdikter, han översatte Horatius och han arbetade på ett versdrama. I Paris översatte han också Ibsens ”Brand” till tyska för en väns räkning; hans språkkunskaper tycks således ha varit betydande och även tyska var ett av de ämnen i vilket han fick betyget ”Med beröm godkänd”. En bevarad dikt, sannolikt från 1876 och som återges av Svensson, visar också på en säker känsla för såväl rim som meter.

¹⁷ Nilsson (1999, 1, s 145-187)

¹⁸ Nilsson (1999, 2, s 70-73)

¹⁹ Riffbjerg Lindhagen ms

²⁰ Lindhagen (1976, s 163-195)

²¹ Lindhagen (1980, s 12); Svensson (2010, s 35-36)

²² Carl Fredrik Hills studentbetyg

Pseudonymen ”Nagug”

Under sjukdomsåren skrev Hill ett flertal texter under pseudonymen ”Nagug”, vilka på olika sätt ger uttryck för hans psykiska sjukdom och i de latinska manuskripten förekommer namnet i latiniserad form, såväl i nominativ *Nagugus* som i genitiv *Nagugi*. Lindhagen²³ har gjort ett försök att tolka namnet ”Nagug”. Han menar att detta är en sammanställning av två olika namn. Det första skulle vara *Le Nabab*, hämtat från en roman med samma namn av Alphonse Daudet. Denna handlar om en mycket rik man i Paris och som Lindhagen skriver:

Ingenstans kunde Hill bättre finna stöd för sin kardinalidé att bara man har pengar så är ens lycka gjord.

Lindhagen menar också att Hill sannolikt läst romanen och påpekar de stora överensstämmelserna

mellan romanens huvudmotiv och Hills värld av önskedrömmar sådan vi känner den från sjukdomen.

Den andra delen av namnet, ”gug”, skulle enligt denna tolkning vara en omskrivning av Gog, som hos Hesekiel är en furste över Magogs land och härskare över stora ryttarskaror och av Herren använd som ett hämnings redskap, blott för att därefter straffas och själv gå under. Han begåvades dock med en ståtlig begravning. Som Lindhagen skriver²⁴:

Det kan tyckas orimligt att Hill ville identifiera sig med en mytisk gestalt som skulle gå ett sådant olycksöde till mötes. Men det finns hos denne Gog ändå så mycket som kunde gå ihop med Hills eskatologiska fantasier: härskaren över ett folk av ryttare, vilken skulle komma från det fjärran Norden såsom den store bestraffaren och hämnaren, och han skulle också taga ett rikt byte. Hans kvalfulla död kunde den sjuke sannolikt bortse ifrån; döden är ju för den schizofrene ofta ingenting slutgiltigt och oövervinnerligt, allra minst när löftet om en gloriös uppståndelse vinkar där bakom. En sådan kan Hill ha läst in i passusen om den märkliga grav som skulle beredas åt den döde Gog. Gravkulen är ju en synnerligen viktig komponent i den hillska odödlighetstanken.

Nilsson²⁵ har en annan teori och menar att namnet syftar på Nagu, den sjätte kungen av Ukerewe, hemmahörande i Afrikalitteraturen och omnämnd i Stanleys reseskildring från Afrika som en man med stor prestige och magisk förmåga, något som också skulle kunna anspela på Hills uppfattning om sig själv; att hans självkänsla åtminstone periodvis var hög framgår av flera av hans dikter.

²³ Lindhagen (1976, s 138)

²⁴ Lindhagen (1976, s 138)

²⁵ Nilsson (1999, 3, s 140-141)

Ingen av dessa teorier om namnets ursprung kan dock bevisas och i grunden vet vi inte vad Hill menade med *Nagug*.

”Det stora versmanuskriptet”

Det mest omfattande av manuskripten från sjukdomstiden bär titeln *Dikter och författarskap på några språk*, även kallat det stora versmanuskriptet, vilket påträffades 1931 i kvarlåtenskapen efter systemen Hedda²⁶. Detta, som innehåller ett mycket stort antal både dikter och andra texter, har beskrivits och analyserats av bland andra Lindhagen, Svensson och Anward²⁷. Svensson har också, tillsammans med Nilsson, gett ut en kommenterad version av den fullständiga texten²⁸. Detta manuskript omfattar 257 sidor med ett mycket varierat innehåll. Det innehåller en stor mängd dikter av ovedersäglig poetisk lyskraft, där Hills litterära begåvning får sitt kanske förnämsta uttryck. Innehållsmässigt kan dikterna enligt Lindhagen delas in i fyra kategorier. Här finns dikter med självbiografiskt innehåll, inte minst från åren i Paris, och dikter med konstpedagogiskt innehåll. Ett särskilt avsnitt innehåller texter kring Hills ambivalenta inställning till religionen. Till de mer gripande dikterna hör dock de, som tar sin utgångspunkt i hans sjukdom. Här beskriver han de kval han utsätts för och hur han oupphörligt plågas av sina röster. Enligt Svensson har Nilsson funnit belägg för att manuskriptet sannolikt tillkommit under en tämligen kort period omkring 1885. Lindhagen menar i stället att det tillkommit under loppet av flera år, en uppfattning som han bland annat grundar på den stora textmassan.

Många av dikterna är både poetiskt välformulerade och innehållsmässigt tänkvärda. Återkommande begrepp som ”hat”, ”hydra”, ”dåre”, ”Wahn” m.fl. visar dock hur påverkad av sin sjukdom Hill var vid tillkomsten av manuskriptet. Desto märkligare är det då att han trots detta lyckats åstadkomma så många väl sammanhållna dikter. Titeln *Dikter och författarskap på några språk* syftar med säkerhet på det faktum att Hill även använt sig av andra språk än svenska. Lindhagen menar att man här kan se ett inflytande från den polyglotte fadern. Hill sätter själv rubriker som ”Arabisk sanskrit” eller ”Phenisiska”. Han har också kopierat olika exotiska skrivtecken såsom kilskrift, hieroglyfer och kyrilliska bokstäver. Samtidigt är det uppenbart att Hill under författandet råkat in i perioder av försämring av sin sjukdom. I avsnittet med den ”phenisiska” texten finns partier där obegripliga tecken blandas med obsceniteter på svenska, allt upprepat på ett tvångsmässigt sätt och resulterande i vad som kan beskrivas som en schizofren ”ordsallad”. Ett annat egendomligt drag i manuskriptet är det tvångsmässiga rimmandet, inte bara på slutord utan på hela rader, vilket förekommer i stor

²⁶ Svensson (2010, s 37)

²⁷ Svensson (2010); Anward (2010); Lindhagen (1980)

²⁸ Hill (2008)

mängd och ger ett bisarrt och ofta obegripligt nonsensresultat; som exempel kan anföras följande:

Dumma hydra, lindrar dig din glesa näbb
och vinner du på gnatet får du längre stjäl.
Gumma lyd, ha, hindrar mig min resa bjäbb,
dock hinner ju då hatet rår nu trängre mäla.

Här menar dock Svensson att Hill inom ramen för de två första raderna levererar en ”bistert humoristisk” kommentar till sitt aktuella läge, medan de två senare är ett uttryck för Hills ”Wahn”. Anne Lindhagen²⁹ har berättat att Nils Lindhagen uppfattade ordet ”hydra” som en omskrivning för Hedda (systemen), något som ter sig fullt rimligt med tanke på både ljudligheten och det sätt, på vilket hon vakade över sin bror. Än mer grotesk blir Hill i rader som

Röfvar spyr i de ALTEN
STÖFVAR yr, fri ges TALTEN

Eller

Alla bli kära och sedan bli galna, ty så gick det
mör som bankgravlatores följa.
Falla vi lära, dock ledan vi falna, by då fick get-
smör, om tank-slaf-datorn gölja

Svensson spekulerar i ett hemligt eller personligt språk i språket och nämner flera andra obegripliga ord såsom ”njupon-röda”, ”sjajer”, ”frandoriken”, ”thyssa” med flera. Ur psykiatrisk synpunkt är det frestande att betrakta detta som neologismer (se ovan), ord med för omgivningen obegriplig betydelse men med ett för den sjuke meningsfullt innehåll. Det kan naturligtvis också röra sig om rena nonsensord, påhittade i stunden och tillkomna bara för att kunna fullfölja det tvångsmässiga rimmandet ord för ord (man kommer osökt att tänka på Falstaff, fakirs ”ångtröskverk” och ”tångfnösksärk”).

Intressant är också manuskriptets kalligrafiska utformning. Här samsas prydligt skrivna sidor, som hos vilken diktare som helst, med sidor som innehåller bokstäver så ornamenterade att de knappt kan tydas eller versaler med olika teckenstorlek, ibland i fetstil och ibland med dubbla linjer³⁰. Man finner också sidor med tvångsmässigt upprepade ord blandade med obegripliga tecken; det senare är sannolikt ett uttryck för en försämringsperiod i sjukdomen. Dessa sidor är också utfyllda ut till kanten, möjligen som ett uttryck för den ”horror vacui”, som man inte sällan finner i schizofrena konstnärers bilder och som också kännetecknar många av Hills

²⁹ Anne Lindhagen, muntlig uppgift

³⁰ Anward (2010, s 59)

teckningar³¹. Cullberg³² har dock en alternativ förklaring till behovet att utnyttja varje utrymme på pappret; han menar att det helt enkelt kan ha rört sig om brist på materiel. Det berättas också att familjen tilldelade Hill endast två ark papper per dag.

Det grekiska manuskriptet

I kvarlåtenskapen återfanns som nämnts även ett manuskript avfattat på grekiska, vilket har studerats och där resultaten preliminärt redovisats av Jesper Svenbro³³ (och som även har inspirerat honom till hans senaste diktsamling ”Hill, Hill, Hill”³⁴). Detta manuskript omfattar 64 folioark och äger enligt Svenbro

ett slags böljande grafisk monumentalitet, som ger det omedelbara intrycket av ett storverk.

Svenbro spekulerar i vad Hills syfte med detta manuskript kan ha varit, dock utan att komma fram till någon definitiv slutsats. Lindhagen frågade sig om manuskriptet kunde innehålla obsceniteter av samma slag som återfinns i versmanuskriptet, men skrivna med grekiska bokstäver för att dölja innehållet för omgivningen. Denna hypotes kunde dock omgående avskrivas; grekiskan var äkta om än deformerad. Först och främst fann Svenbro talrika förvrängningar av de grekiska orden; t.ex. visade Hill en egendomlig förkärlek för bokstaven υ , som ofta omotiverat fått ersätta andra vokaler. Han nämner som exempel ordet $\acute{\alpha}\gamma\alpha\lambda\mu\alpha$ (staty, gudabild), som hos Hill blir $\acute{\upsilon}\gamma\upsilon\lambda\mu\upsilon$ och enligt Svenbro kanske skulle kunna översättas med ”styty”. Svenbro försöker också att spåra texternas ursprung och tycker sig kunna finna att de kopierats ur kända antika verk, vilka Hill med stor sannolikhet funnit i faderns bibliotek. Förvrängningarna blir då ett analogifall till de metamorfoser av antika konstverk, som återfinns i teckningarna (se ovan). Svenbro frågar sig också vad som kan ha varit Hills avsikt med manuskriptet – ville han framstå som en antik författare eller tragöd? Eller som en lärd avskrivare och kommentator? Han har bland annat kopierat ett avsnitt ur Herodotos första bok (om Atys och Adrastos) och Svenbro tänker sig att Hill kanske ville skriva ett antikt ödesdrama ”Adrastos” – ”författat av Nagug och med scenografi av Carl Fredrik Hill” (ett tema som för övrigt återkommer i diktsamlingen). En stor svårighet vid tolkningen av manuskriptet var dock Hills förvrängningar av de texter han utgått från. Dessa omöjliggjorde användandet av de digitala sökverktyg avseende antika texter, som annars är användbara för att spåra texternas ursprung. Svenbro framhåller också att hans arbete med detta manuskript bara börjat.

³¹ Cronholm (1942, s 214)

³² Cullberg (1999, s 127)

³³ Svenbro (2010)

³⁴ Svenbro (2013)

Hill och latinet

De två föreliggande manuskripten är alltså skrivna på latin. Detta väcker frågan om hur goda Hills latinkunskaper egentligen var. Hans studentbetyg³⁵ styrker onekligen hans genuina ointresse för det mesta i skolan, förutom teckning, något som påpekas i flera biografiska artiklar. Som nämnts fick han dock vitsordet Med beröm godkänd i såväl uppsats på modersmålet, som tyska och dessutom i kristendoms kunskap, men i övrigt är betyget synnerligen slätstruket med enbart vitsordet Godkänd i de flesta ämnen, inklusive latin, i vilket man för övrigt fick två betyg, dels ”öfversättning till latinska språket”, ett skriftligt prov, dels ”insigter i latinska språket”. Någon termin var Hill underkänd i matematik, faderns ämne³⁶, men av avskriften av studentbetyget framgår att han åtminstone då var godkänd i detta ämne. I ämnet naturalhistoria blev han däremot i studentexamen ”icke godkänd”, lite egendomligt med tanke på den känsla för naturen, som återspeglas i hans ungdoms ”friska” måleri. Hills tidigare litterära produktion och intressen liksom versmanuskriptets utflykter till främmande språk jämte manuskripten på de klassiska språken vittnar dock om en icke obetydlig språkbegåvning. Detta gällde rimligtvis även latin och sannolikt var hans kunskaper härvidlag betydligt större än vad studentbetyget låter ana och man kan misstänka att betyget mer avspeglar brist på intresse än brist på begåvning. Att översätta till latin, vilket man uppenbarligen på Hills tid gjorde i skolan, medför ju också en helt annan förmåga att uttrycka sig på språket än vad enbart översättning från latin gör.

Hills latinska källor

Varifrån kan då Hill ha hämtat sina latinska citat? Har han hittat på några av sentenserna själv? Ett försök att utröna vilka läroböcker i latin som användes, då Hill gick på gymnasiet, har varit fruktlöst. Det närmaste man kommer är två grammatikor³⁷, av vilka Hill möjligen kan ha använt någon. De citat man kan finna i dessa stämmer dock dåligt överens med materialet i Hills manuskript; i grammatikorna förekommer relativt få klassiska citat av Cicero och andra, och av just dessa finner man inte mycket hos Hill. Av bland annat Jesper Svenbros artikel om Hills grekiska manuskript³⁸ framgår emellertid att Hills fader hade ett bibliotek med böcker på såväl latin som grekiska. Man får inte glömma att professor Hill utbildades i en tid då alla akademiker hade läst latin och professorn författade också ett omfattande matematiskt verk på latin, *Deo favente, matheseos fundamenta nova analytica*, utgivet i två hela delar och med en ofullbordad och ej utgiven del tre³⁹. Av Lindhagens

³⁵ Carl Fredrik Hills studentbetyg

³⁶ Svensson (2010, s 35)

³⁷ Carlsson (1835); Ellendt (1861)

³⁸ Svenbro (2010, s 22-25)

³⁹ Lindhagen (1976, s 15)

biografiska notis om fadern framgår vidare att professor Hill var en man med utomordentligt bred bildning, närmast en polyhistor. I en dödsruna kan man bland annat läsa:

Man såg honom också för några år sedan som extra opponent, på latin eller svenska, uppträda vid offentliga disputationer i teologi, filologi, fornkunskap, litteraturhistoria etc. – och i hvarje olika gren af vetande ådagalägga en viss sakkänedom.

Om professorns undersökningar på flera områden berättas också:

Och dessa undersökningar omfattade matematiska, tekniska, ekonomiska och merkantila ämnen, mått- och viktförhållanden, romersk kronologi, rätta tolkningen af de gamle agri menses, af ställen i Curtii historia om Alexander den stores bedrifter, af punkter i de böcker af Plinius den äldre, hvilka handla om antika konstverk – och en mängd andra saker.

Professorns latinkunskaper bör alltså ha varit betydligt över genomsnittet och i hans bibliotek har därför med största sannolikhet funnits tillräckligt med stoff, för att sonen, som alltså också var uppenbart språkbegåvad, skulle kunna fylla ett större antal sidor med olika latinska citat. Den tidigare nämnde psykiatern Lars-Ingemar Lundström⁴⁰, som alltså var Lindhagen behjälplig med synpunkter på Hills psykiska sjukdom, har funnit att åtminstone vissa av citaten i det andra manuskriptets är direkt hämtade ur Christian Cavallins *Latinskt lexikon till läroverkens tjänst*, första upplagan 1871, med (enligt författaren) obetydligt reviderade utgåvor 1873 och 1880⁴¹. Som kommer att framgå är det säkert också så, att Hill med sina goda latinkunskaper hittat på ett antal meningar själv.

De latinska manuskriptens utformning

De båda manuskripten omfattar tillsammans 31 sidor inklusive två försättsblad och är alltså inte lika omfattande som det grekiska. Det är okänt i vilken ordning manuskripten har tillkommit, men det ena manuskriptet, omfattande sju sidor och innehållande en till synes sammanhållen text skriven med Hills prydliga handstil, benämns här det första manuskriptet. Som skall visas nedan är dock sammanhållningen en illusion; det rör sig i stället om enstaka, i sig sammanhållna, meningar utan något inbördes sammanhang, även om vissa grupper av meningar ibland tycks höra samman genom något gemensamt motiv, vilket medför att texten saknar en röd tråd eller någon form av begripligt innehåll. Sidan åtta är titelsidan till det andra manuskriptet och därefter följer de 25 avslutande sidorna. Dessa ger redan vid en hastig överblick ett betydligt mer splittrat intryck och är mer uppenbart präglade av Hills psykiska sjukdom. Raderna i denna del, i den mån man kan tala om rader, börjar med ett namn på en person, ett folk, en mytologisk gestalt, en plats eller i vissa fall ett par till synes betydelslösa bokstäver; dessa namn står också, vad det förefaller ologiskt, omväxlande i nominativ, genitiv,

⁴⁰ Lundström: Brev (1971: 1, 2, 3)

⁴¹ Cavallin (1880)

ackusativ och dessutom mer svåridentifierade former, som ibland kan tolkas som grekiska. Därefter följer korta meningar och satser, som svårligen kan förknippas med personen eller platsen i fråga. Fortfarande är emellertid texten skriven med en klar och likformig handstil, men med början på sidorna 15-17 och framför allt från och med sidan nitton är bladen fyllda med enstaka ord och korta satser huller om buller, även om man fortfarande kan urskilja olika inledande namn. Hill har också slutat att skriva så pryddligt som han tidigare gjorde och skriften är, precis som i versmanuskriptets mer sjukdomspräglade partier, omväxlande av både större och mindre snitt än tidigare. Ofta har han med liten stil skjutit in nya ord mellan de med större stil, ibland böjda eller sneda för att få plats, och sidorna fylls, liksom i versmanuskriptet, av ett sammelsurium av ord, vilket skulle kunna ses som ett exempel på schizofren ”ordsallad” (se ovan). Den mest sannolika förklaringen till detta är densamma som för versmanuskriptets liknande sidor, nämligen att Hill har befunnit sig i en period av försämring i sin sjukdom och denna strävan att fylla alla utrymmen på pappret gör det lätt att associera till det tidigare nämnda begreppet ”horror vacui”. Ändå tycks texten för Hill ha haft någon sorts mening och längst ner bland det gytter av ord som fyller sista sidan har han skrivit *Finis*, något som onekligen tyder på att han nu ansåg sig vara färdig med sitt manuskript. Den vackra och enhetliga pikturen i främst det första manuskriptet inger också en misstanke om att manuskripten i själva verket är en renskrift av annat material. Vid vilken tidpunkt manuskripten tillkommit och under hur lång tid får man ingen uppfattning om.

Tidigare studier av manuskripten

De latinska manuskripten har inte tidigare blivit systematiskt undersökta, men både Lindhagen och Lundström har i brev och manuskript skrivit kommentarer till delar av texten⁴², vilka uteslutande hämtats ur det andra manuskriptet ”Mediolanum”, och därvid tagit fasta på olika aspekter såsom systemen Hedda, lagen, magi, tecken på psykisk sjukdom (hallucinationer, förföljelseidéer, hat, hämnd), sexualia, pengar mm. Lindhagen återger också i sin bok⁴³ några avsnitt ur manuskriptet. Birger Bergh⁴⁴ har, enligt ett brev till fru Lindhagen, studerat åtminstone det första manuskriptet. Han slår av den pryddliga handstilen och finner att texten låter latinsk, trots att det finns många fel; dessa tror dock Bergh kan bero på slarv vid kopieringen. Däremot kan han inte finna att texterna här, till skillnad från i det andra manuskriptet, är hämtade ur Cavallins lexikon utan snarare avskrivna från andra källor. Det finns dock ingen systematik i texten och det verkar som om Hill använt sig av flera olika källor (från faderns bibliotek?).

⁴² Lundström 1971, 1-3, Lindhagen (1981)

⁴³ Lindhagen (1976, s 61)

⁴⁴ Bergh (2008)

Den aktuella studien

Nedan följer en renskriven version av manuskriptets försättsblad, de första tjugo meningarna, försättsbladet till del två, en sida samt slutet av den sista sidan ur denna del. Meningarna har numrerats med fetstil för att underlätta hänvisningen till den följande kommentaren. Dessa siffror återfinns alltså inte i den ursprungliga texten. Efter den latinska texten har ett försök till svensk översättning och tolkning infogats och slutligen tillkommer en kommentardel. Dessa båda mer noggranna analyser av texten kompletteras därefter med utdrag ur resterande sidor, som kan vara av intresse, och ytterligare kommentarer.

Vid eftersökandet av de källor Hill kan ha utgått från har använts sökverktyget *Library of Latin Texts A och B*, sökning av meningarna direkt på Google samt Cavallins *Latinskt lexikon till läroverkens tjänst*.

Det första manuskriptet, den latinska texten (Bild 1 och 2, sid. 36 och 37).

Försättsbladet: Mons Regius. Mendicando Nagugi. C F Hill.

1 Bellum sua veritate est acritudo. **2** Vino vendibili nil opus hedera. **3** Ubi episcopatus, cujus Episcopus hodiernus est Josephus Clemens Dux Bavariae et elector Coloniensis. **4** Vid.⁴⁵ Colonia Agrippina intermortuam memoriam renovare, studia longe⁴⁶ tempore intermissa. **5** Filia Agamemnonis et Clytemnestrae, quem ad placandam numen Calchas censuit mactandam esse in Sacrificio apud aulidem. **6** Sed dea ejus miserta Cervam supposuit, et Virginem in Tauricam Regionem transtulit. **7** Qui genere Persa vixit tempore Areliani⁴⁷ imperatorem et se spiritum Paracletum esse ab ore promissum asseruit, praeterea duos statuit Deos, bonum unum, alterum malum: immo et humanam oris⁴⁸ naturam, mortuorumque resurrectionem impugnavit: tandem à Rege Persarum, quod ejus filium, quem expulsis Medicis sanandum suscepit, interemisset, vivus excoriatus est. **8** Ab hoc Manichaeorum secta. **9** Qui Gallos Capitolio depulit, manlius Terquatus⁴⁹, consul Romanus, qui filium contra mandata extra ordines cum hoste pugnantem securi percuti jussit. **10** Hinc proverbii Manlium imperium. **11** Succus⁵⁰ Cydoniorum in gelatinam crassiulam cum accharo⁵¹ condensatus; et vel simplex, vel aromatisatus. **12** Est traditio, sua doctrina critica, a priscis Hispaniae sapientibus circa textum scripturae ingeniose inventae, omnis a ipsorum varietas notata, et suis locis cum singulorum versuum recitatione indicata est, ut sic constans

⁴⁵ Sc. videlicet

⁴⁶ Longo expectaveris

⁴⁷ Aureliani expectaveris

⁴⁸ Salvatoris expectaveris

⁴⁹ Manlius Torquatus expectaveris

⁵⁰ Sucus expectaveris

⁵¹ Saccharo expectaveris

eius lectio conservetur, et ab omne mutatione atque corruptione aeternum praeservetur.

13 Inter mineralia medula denotat partem molliusculam, quae in Saxis nonnumquam reperitur.

14 Filia Phorci ex Ceto, cujus capilli in angues finguntur mutati, quique illam aspiciebant, attoniti in lapides vertebantur. **15** Homo qui pulsatu tympani stipem matri deorum coëgit.

16 Medicis sunt globuli mox ex cotonis vel lanae flocculo facti, et succo vel unguento imbuti, qui velut Pessari matricis cervici immittuntur. **17** In qua sacra Heraclis celebrabantur, eo quod vastis simum in ea Leonem interfecerit. **18** Rex Pyliorum eloquentissimus, qui fertur tertiam hominum aetatem vixisse. **19** Quo nomine apud Venetos hodie festivitas audit qua dux in ascensione quot annis annulum in mare projicit, hocque ritu sibi mare despondet. **20** In metaphysicis notiones communes dicuntur principia quaedam innata, quae adeo manifesta sunt, ut nulla probatione vel demonstratione indigeant.

Det första manuskriptet, översättning

Försättsbladet: Det kungliga berget. Av (eller åt) den tiggande Nagug.

1 Kriget är till sin sanna beskaffenhet en grymhet. **2** Gott säljbart vin behöver ingen murgrönskrans. **3** Det finns ett stift, vars nuvarande biskop är Josephus Clemens, hertig av Bayern och kurfurste av Köln, dvs. Colonia Agrippina. **4** Att förnya förgätna minnen. Studier som legat nere under lång tid. **5** Agamemnon's och Klytaimnestras dotter, som Kalchas ansåg borde offras för att blidka guden vid offret vid Aulis. **6** Men gudinnan, som förbarmade sig över henne ersatte henne med en hind och flyttade jungfrun till det tauriska området. **7** Han som var av persiskt ursprung och levde på kejsar Arelianus (Aurelianus) tid försäkrade att han lovats den Helige Ande med egna ord, dessutom antog han att det finns två gudar, en god och en ond: till och med Frälsarens mänskliga natur och de dödas uppståndelse, gick han till storms mot: till slut blev han levande flådd av persernas kung eftersom han, som denne påstod, dödat hans son, som han åtagit sig att bota, sedan läkarna drivits ut. **8** Efter honom har

manikeernas sekt sitt namn. **9** Han som drev gallerna från Capitolium, Manlius Terquatus (Torquatus), romersk konsul, befallde att hans son skulle avrättas med yxa, då denne mot befallningarna och utanför slaglinjen slogs med fienden. **10** Härav kommer uttrycket ”Manlius befallning”. **11** Kvittenbärens saft med socker förtätad till en tjock gelé; och både enkel och smakrik. **12** Det finns en tradition, i dess kritiska undervisning, upfunnen av Spaniens gamla vise män beträffande skriftens text, var och en av varianterna antecknas och markeras på sina platser vid ed de enskilda versernas uppläsning, för att på så sätt dess läsart bevaras konstant, och evigt beskyddas från varje förändring och fördärv. **13** Bland mineralierna betecknar mörgen det mjuka partiet, som inte sällan återfinns i klippblock. **14** Phorcus dotter med Ceto, vilkens hår berättas ha förändrats till ormar, och de som betraktade henne, blev häpnadslagna och förvandlades till stenar. **15** En man, som med slag på trumman samlar in pengar till gudarnas moder. **16** Av läkarna har snart små bollar tillverkats av bomull eller en ullsudd och indränkta med vätska eller salva, vilka liksom pessar sticks in i livmoderhalsen. **17** Där firades offer till Herakles, därför att han dödade det trubbnosiga lejonet. **18** Pylus mycket värtalige kung, som berättas ha levt i tre mansåldrar. **19** Med detta namn benämns hos venetianerna i dag festligheten under vilken dogen varje år på Kristi Himmelfärdsdag kastar en ring i havet och genom denna rit förmäler sig med havet. **20** Bland metafysikerna sägs allmänbegrepp (ha) någon viss inneboende princip, som är så rotad att de inte behöver något bevis eller beskrivning.

Det första manuskriptet, kommentar

Titelsidan: Utöver texten pryds vänstra delen av denna sida av ett fragment av en teckning, där det mest framträdande är en grotesk hand utförd i den stil som kännetecknar många av teckningarna från sjukdomstiden. Det är okänt vilket kungligt berg som åsyftas. I LLT-B finns en mening ur Antonius de Bonfinis *Rerum Ungaricarum decades* som lyder: *Quare mons ille posthac regius appellatus, ubi visontes eius magnitudinis capi solent, ut in eius pelle, velut Paulus auctor est, homines fere quindecim cubare queant.* En annan gissning är att namnet

har med Königsberg eller Montréal att göra. Texten i manuskriptet är därefter otydlig. Bergh⁵², som uppenbarligen inte kände till pseudonymen *Nagug* fick det till *Mendicanio Nagregi*, alltså helt obegripligt. Anne Lindhagen har i en anteckning i Berghs brev förslagit *Mendicando Nagugi*, vilket ter sig betydligt mer adekvat och med lite god vilja också kan utläsas ur manuskriptet.

- 1 Ursprunget är okänt. Meningen kan vara formulerad av Hill själv eller förvrängd från någon förlaga. *Acer* eg. skarp, sträng; *acritudo* här fritt översatt ”grymhet”.
- 2 Detta är enligt Google ett välkänt latinskt ordspråk (*vino vendibili hedera non opus est*). Murgrönan var helgad åt Bacchus och visades som ett slags skylt utanför romerska värdshus och innebörden blir att om huset har tillräckligt gott vin behövs ingen sådan annonsering. Det finns också ett samband med nästa mening, då Köln en gång i tiden var ett viktigt vincentrum.
- 3 Meningens ursprung okänt. Detta syftar sannolikt på Joseph Clemens av Bayern, som tillhörde den bayerska Wittelsbach-dynastin och blev ärkebiskop och kurfurste av Köln 1688⁵³.
- 4 Ingen mening med exakt denna lydelse har hittats, men i Ciceros *Pro L Murena oratio* 7.16 står följande: ”*etenim eiusdem animi atque ingenii est posteris suis, quod pompeius fecit, amplitudinem nominis quam non acceperit tradere et ut Scaurus memoriam prope intermortuam generis sua virtute renovare*”. Erasmus lär ha uppskattat denna fras. Det är oklart vad Hill kan ha menat med denna mening. Vilket är det förgätna minnet, som legat nere? Anknyter det till den föregående meningen och är det minnet av Joseph Clemens som åsyftas och i så fall varför? Eller är det vad som nämns i de följande fraserna som Hill försöker väcka till liv? Kan Hill ha hittat frasen hos Cicero eller Erasmus och själv stuvat om den?
- 5 Någon mening av exakt denna lydelse har inte återfunnits, men den syftar, liksom den följande, på Agamemnons offer av Ifigenia, en episod som återberättas i åtskilliga litterära texter och som Hill därför bör ha haft tillgång till. Denna mening – liksom den följande – tycks vara utan sammanhang med vare sig de föregående eller de efterföljande meningarna och huvudsatsen är dessutom ofullständig. Kan Hill, med tanke på sin omvittnade kunskap om antiken och sina latinkunskaper, själv ha formulerat meningarna? Eller har han, kanske i något annorlunda utförande, hittat dem i någon bok i faderns bibliotek och ändrat på dem?
- 6 Se kommentar till mening 5.
- 7 Ursprunget är okänt. Här finns en del tveksamma ordformer. *Areliani* bör vara *Aureliani* och *imperatorem* i stället *imperatoris*. Meningen är en av manuskriptets längre – de flesta meningarna består endast av en eller två satser – och det är oklart vem ”Qui” syftar på, men inte osannolikt är det Manikéernas grundare Mani, som kom

⁵² Bergh (2008)

⁵³ Wikipedia. Josephus Clemens.

från Babylonien men undervisade i Iran⁵⁴. Detta stämmer också väl med nästa mening. Denne levde cirka 216-266, alltså något före Aurelianus principat (270-275), men ändå tidsmässigt någorlunda överensstämmande. Manikeismen är vidare en dualistisk religion, vilket kan förklara omnämmandet av en god och en ond gud. I manuskriptet står *humanum oris naturam impugnavit*, vilket är svårbegripligt. Professor Stephan Borgehammar har i ett meddelande påpekat att det bör vara *Salvatoris* i stället för *oris*, något som gör den mer begriplig⁵⁵. Mani skall sedan ha hamnat i fängelse efter att ha misslyckats med att bota perserkungens sjuke son, som dog, och efter ett flyktförsök skall han ha blivit flådd levande⁵⁶.

8 Se kommentar till mening 7

9 Ingen text med exakt denna lydelse har återfunnits. Språkliga avvikelser är att *manlius* stavas med litet m och att Torquatus blir *Terquatus*. Den åsyftade Manlius Torquatus försvar av Capitolium under det galliska anfallet är dock välkänt och har, med något annorlunda lydelse, återberättats av flera författare, bl. a. Valerius Maximus, Aulus Gellius och Livius⁵⁷.

10 Inte heller denna mening har återfunnits i någon text, men den hör innehållsmässigt ihop med den föregående.

11 Ursprunget är oklart, men flera av begreppen återfinns i en skrift med namnet *Codex medicamentarius Europaeus*. Det finns också ett par stavfel: *accharo* skall förmodligen vara *saccharo* och *succus* stavas enligt lexikon *sucus*.

12 Ursprung: Johannis Buxtorti *Tiberias sive commentarius mosorethicus triplex, Basileae MDCLXV*. Texten är felaktigt avskriven. *Hispaniae* skall vara *Hebraeorum* och detta syftar på att hebreiskan vid denna tid försågs med diakritiska tecken.

13 I *Stephani Blancardi Lexicon Medicum...* (titeln till verket är på tolv rader), utgivet 1748 finner man under bokstaven M exakt denna mening, om än med något annorlunda ordföljd. Såväl ursprung som syftet med denna mening är oklart.

14 Ursprung: Okänt. Phorcys var enligt mytologin en havsgud, gift med Ceto, och de var föräldrar till en skock monstrosa barn, kända som phorkiderna. Det är inte osannolikt att Hill har kunnat finna denna myt i någon av faderns böcker och själv formulerat (eller skrivit om) meningen.

15 Meningens ursprung är okänt. Mater deorum kan möjligen vara identisk med Magna Mater.

16 Ursprunget bör vara *Stephani Blancardi Lexicon Medicum* (se även **13**) Här står: *NASCALIA sunt globuli, ex eadem substantia, qua saria formantur, quae matricis cervici immittuntur. Distinguuntur a pesso et pessario, quod nascale sit penicillus in*

⁵⁴ Wikipedia. Manikeism.

⁵⁵ Borgehammar (2014)

⁵⁶ Wikipedia. Mani (prophet).

⁵⁷ LLT-A

nodi effigiem mollissimus, ex cotonis, vel lanae flocculo etc. qui imbuitur vel succo idoneo, vel unguento convenienti etc.

- 17 Denna formulering har inte kunnat återfinnas, men meningen syftar uppenbarligen på Herkules och det nemeiska lejonet, en myt som måste ha varit välkänd för Hill och som han säkert kan ha funnit återberättad på detta eller något liknande sätt.
- 18 *Rex Pyliorum* syftar på Nestor, som var kung av Pylos och som redan av Homeros beskrivs som värtalig⁵⁸. Ursprunget är sannolikt Cicero *Cato maior, selectam lectionis*. Här står enligt Google: *Nestor, Nelei filius, rex Pyliorum ... Is enim tres hominum aetates vixisse traditur*.
- 19 Textens ursprung är okänt, men meningen syftar på en venetiansk ceremoni på Kristi Himmelfärdsdag, varvid den s.k. bucentauren, dogens statsgalär, seglade ut med honom, för att han genom att kasta en ring från sitt finger i havet symboliskt skulle viga republiken vid havet⁵⁹. Vilket namn meningens inledning syftar på är oklart.
- 20 Ingen mening formulerad på detta sätt kan återfinnas. Den ende författare man kan finna, som nämner *metaphysicis* och *notiones communes* tillsammans är en Chr. Wolff i ett arbete kallat ”Philosophia prima sive Ontologia”⁶⁰. Däremot står där inget om inneboende principer. Hill kan möjligen ha utgått från denna text, men det är mycket osäkert.

Resten av det första manuskriptet

Det första manuskriptet, som inte ingick i det som Lindhagen och Lundström undersökte, granskades av professor Birger Bergh, som i ett brev från 2008 berättar att han läst igenom manuskriptet och gjort vissa noteringar⁶¹. Som nämnts slogs han av den prydliga handstilen och av att texten låter latinsk. De många felen tillskriver han att Hill sannolikt kopierat texter ur flera källor, slarvigt och med all frånvaro av systematik och han undrar också varför Hill hela tiden tycks ha bytt förlaga. Bergh stöder sitt antagande om att Hill har kopierat texten på två saker: Dels röjer texten att Hill haft goda kunskaper i latin och dels är felen psykologiskt begripliga om han kopierat och inte skrivit ur minnet. I flera fall finner Bergh också att det är fråga om rena citat; han skriver att han i flera fall har sökt och funnit dessa via Google. Bland de tjugo första meningarna, som analyserats ovan, är det i många fall svårt att hitta förlagan, men ett antal, så väl klassiska som efterklassiska, källor kan identifieras och möjligen kommer det fler identifierbara citat i den efterföljande texten. En genomgång av hela textmassan visar också på en tendens till upprepning av tidigare använda meningar, något som Bergh också nämner. Redan på sidan två upprepas ordagrant meningen om Torquatus, som lät döda sin son och på nästa sida upprepas avsnittet om Ifigenia. Även den första meningen om Josephus

⁵⁸ Wikipedia. Nestor.

⁵⁹ Wikipedia. Bucentaur.

⁶⁰ LLT-B

⁶¹ Bergh (2008)

Clemens upprepas, dock i något avkortad version. I övrigt består texten, liksom i början, av tämligen välformulerade men sinsemellan osammanhängande meningar med hänсыftningar på antik mytologi och historia från skilda tider och helt osystematiskt: Romulus och Remus, Medusa, Orfeus, parcerna, Odysseus, Herakles stoder, Calliope och mycket annat. Påtagligt är de många inskjutna meningar som handlar om läkare och deras göranden och låtanden och anatomiska och patologiska funderingar. Till skillnad från det andra manuskriptet med dess tydligt avslutande *Finis*, finns det här ingen tydlig avslutning. Snarare får man intrycket av Hill avbrutit sig mitt i författandet.

Titelsida till det andra manuskriptet:

Mediolanum. Circuitu Nagugus. Paldamus⁶². Litora antiqua.

21	Pallas	Flos halat nectar naribus
22	Ou (?)	Ridiculus esse non possum
23	Cs (?)	Ad gratiam referendam
24	Tac	Non soles temere affirmare
25	Tydides	Opus ultra legem tendo
26	Ulixi	Cum irrisione audientium ⁶³ imitare quem
27	Zachyntos	Difficultas numaria
28	Iras	Amara risu tempero
29	Ter	Num id apparet? Tergivescari nec fateri.
30	Bi	Quod valde adriserat, displicet.
31	Noti	Bene memini. Cui rei tenebras offundere.
32	Cassandra	Se in consuetudinem immergere.
33	Tritonia	Modum divitiarum ex eo quantum cuique satis est.
34	Qu	Ille angulus mihi ridet.
35	Pelipea	Quem denuntiatione periculi.
36	Same	Vestivit et sepsit oculos tenuissimis.
37	Sed	Omnia nunc rident
38	Creüsa	Fortuna vultu sereno

⁶² *Padanus?*

⁶³ *Audientum* expectaveris

39 Hecubam	Mox Fanum, afgudahus . Principatum in civitate nomen sapientiae. At fatus s. tala .
40 Laocoonta	Nec fando quidem auditum est.
41 Pyrrhus	Cui movere risum
42 Menelaus	Dissiplina ⁶⁴ longe lateque
43 Tritonidis	Ligna super foco reponere
44 Cereris	Parvenire ⁶⁵ ad nummos; jucunda permulcere.
45 Astyanacta	labat et mutat sententiam.
46 Laërtea	Cogitur in caelo, ventus pellit nubem, risum tactu lacin ⁶⁶
47 Mydonides ⁶⁷	Haec vel magis movent Erinys
48 Scyria	Ambusta dedit nidorem, nihilo minus opus, omnem rem novi.
49 Othryades	Nego quemquam esse quin audierit
50 Neptolemum	venator sub jove frigido, mus ad columbaria adrepi

Det andra manuskriptet, översättning

De namn eller andra ord eller bokstäver, som föregår varje mening har inte översatts.

Titelsida Milano. På en omväg Nagug. Paldamus (Padanus?). Gamla stränder. Skulle kunna vara: ”Till Milano på en omväg, Nagug från Po”

21 ”Nardus som andas nektar i vår näsa” (övers. Bertil Cavallin).

22 Jag kan inte vara löjlig.

23 För att visa tacksamhet.

⁶⁴ *Disciplina* expectaveris

⁶⁵ *Pervenire* expectaveris

⁶⁶ *Allicit* expectaveris

⁶⁷ *Mygdonides* expectaveris

- 24** Du brukar inte bekräfta utan goda skäl.
- 25** Jag tänjer verket bortom lagen.
- 26** Imitera någon medan åhörarna skrattar..
- 27** Penningförlägenhet
- 28** Jag mildrar det bittra med skratt.
- 29** Är det inte uppenbart? Göra undanflykter och inte erkänna.
- 30** Att han hänskrattade mycket misshagar.
- 31** Jag har väl lagt på minnet. För någon sak lägga skuggor.
- 32** Att nästla sig in hos någon.
- 33** Rikedomens mått enligt detta, som är tillräckligt åt envar.
- 34** Hörnet där skrattar åt mig.
- 35** Vem vid farans tillkännagivande.
- 36** Klädde och betäckte ögonen med späda saker.
- 37** Allt skrattar nu.
- 38** Ödet (Lyckan?) med klara anletsdrag
- 39** Snart är helgedomen ett avgudahus. Kejsardömet har i samhället visdomens namn. Men det sagda eller tala.
- 40** Icke ens när han talade blev det hört.
- 41** Röra någon till skratt.
- 42** Lära (Ordning? Disciplin?) vitt och brett.
- 43** Lägga ved på härden.
- 44** Komma i besittning av pengarna; angenäma ting att smeka.

45 Vacklar och ändrar mening

46 Det samlas i himlen, vinden driver bort molnet, han framlockar skrattet genom beröring (att kittlas?).

47 Detta rör väl mer Erinys.

48 Det brända ger matos, icke desto mindre känner jag verket (arbetet), hela saken.

49 Jag förnekar att det finns någon som inte har lyssnat.

50 Jägaren är under den kalla himlen och rättan smyger fram till duvslagen.

Det andra manuskriptet, kommentar

Generellt kan sägas att Hills latin till följd av felskrivningar och kanske egna konstruktioner inte alltid är helt lätt att översätta, vilket ibland medför en viss osäkerhet avseende hur meningarna skall tolkas.

Titelsidan: Här nämns alltså, oklart varför, Milano och den latiniserade formen av Hills pseudonym Nagug. Vad *Paldamus* syftar på är heller inte klart. Det skulle kunna referera till Hermann Paldamus (1805-1854), klassisk filolog, verksam vid bland annat universiteten i Halle och Greifswald och som både själv skrev ett flertal arbeten på latin och verkade som utgivare av bland annat Vergilius. Han skrev även en bok med titeln *Römische Erotik*⁶⁸. Det är väl inte osannolikt att några av Paldamus' arbeten fanns i professor Hills bibliotek. En annan tolkning är att det rör sig om en av Hills många, medvetna eller omedvetna, felstavningar och förvrängningar och skulle då kunna bli *Padanus* och därmed syfta på *Padus*, dvs. Po. *Circuitu* är sannolikt ablativ av *circuitus*, omväg. Vad sedan *litora antiqua*, gamla eller antika stränder, står för, är också en gåta. Orden *litora* och *antiqua* står visserligen i Aeneidens första sång, men där syftar *antiqua* på *urbs*. Om ordet skulle vara *Padanus* blir stränderna något mer begripliga.

21 Pallas syftar rimligtvis på Pallas Athena. Ursprunget är något oklart. I Cavallin finns exemplet ”*croci flos nectar naribus*” och i Lucretius *De rerum naturae* finns meningen ”*et nardi florem, nectar qui naribus halat* (Lucretius, 2.848).”

22 Vad bokstäverna Ou syftar på är oklart; möjligen kan det röra sig om den grekiska negationen *ou*, Hos Terentius finns: *at ego infelix neque ridiculus esse neque plagas pati possum* (Terentius, *Eunuchus* 244). Den är dock så enkel att Hill bör ha kunnat hitta på den själv.

⁶⁸ Häckermann (1887)

- 23 Även Cs är obegripligt. Meningen i denna form finns inte i lexikon. I Cavallin står: *Qui gratiam refert*. Med ordföljden *ad referendam gratiam* återkommer uttrycket på åtskilliga ställen hos Cicero och Seneca. Ordföljden kan ha ändrats av Hill.
- 24 Tac obegripligt och meningen har inte kunnat återfinnas. Det närmaste man kommer är Cavallin: *Irasci amici non temere soleo*, enligt uppgift från Cicero utan angivande av verk.
- 25 Tydiden är Tydeus-sonen Diomedes. Denna ordalydelse finns inte i lexikon eller på internet. Cavallin har exemplet: ”*sunt, quibus in satira videar nimis acer et ultra legem tendere opus*” (Horatius, *Sermones* 2.1.1)
- 26 Ulixes är Odysseus, men det är oklart varför Hill har satt namnet i genitiv. Här finns också stavfelet *audientium* i stället för *audientum*. I Google hittar man meningen ”*et cum irrisione audientum imitari Militem*”, som uppges vara hämtad från Cicero, dock utan att något verk uppges. Den kan inte återfinnas hos Cavallin och sannolikt har Hill haft någon annan källa här.
- 27 Zachyntos är sannolikt en felstavning av Zacynthos, som är en ö i Egeiska havet. ”*esse in difficultate nummaria*” står som exempel i Cavallin och kan översättas med *penningförlägenhet*, alltså ekonomiska svårigheter eller pengabrist.
- 28 Ira – ”vrede” – står i ack. plur. I Cavallin finns meningen ”*amara lento tempera risu*” (Horatius: *Carmina*, 2.16.25), vilken kan ha skrivits av fel av Hill. Det är tänkbart att Hill även menat att vreden mildras med skratt.
- 29 Ter – tre gånger – och man undrar varför. Ordet *tergivescari* kan inte återfinnas i lexikon. Hill kan möjligen ha menat *tergiversari*, vilket åtminstone ger meningen ett begripligt innehåll. Ingen motsvarande mening har hittats i Cavallin eller på Google. *Ter* kan också tänkas vara kopplat till *tergivescari*. Hill verkar svara på Ciceros fråga ”*Quid*” i *Tusc. Disp.* 3.18.41.
- 30 Bi – kan möjligen vara prefixet bi eller också har Hill bara missat ett s, så att det, i analogi med *ter*, egentligen skall vara Bis - två gånger. I Google finner man följande citat från Cicero i ett brev till Atticus ”*quod simul ac, continuo ... illud tuum, quod valde mihi adriserat, vehementer displicet*” (*Epistulae ad Atticum* 13.21.3.1). Detta återfinns inte i Cavallin. Hill kan ha hämtat från annan källa.
- 31 Det är oklart vad *noti* skall betyda. Det kan vara *vindar* eller *bekanta*. I Cavallin finns: ”*Rebus clarissimis tenebras obducere, offundere*” utan angivande av källa.
- 32 Cassandra – Priamos’ dotter, med siargåva. I Cavallin: ”*Penitus in consuetudinem alicujus immergere*”. Det uppges härstamma från Cicero *Pro Cluentio* 16.2
- 33 Tritonia är enligt Cavallin ett tillnamn för Minerva. Meningen: ”*Ex eo, quantum cuique satis est, metiuntur homines divitiarum modum*” återfinns i Cicero: *Tusculanarum disputationum* 5.44
- 34 Qu – kan vara ett ofullbordat okänt ord. Google: ”*Ille terrarum mihi praeter omnis angulus ridet*” är ett citat från Horatius (*Carmina* 2.6.13). Den återfinns inte hos Cavallin, men Hill kan säkert ha funnit det hos Horatius. Frasen står emellertid också som motto till Oehlenschlägers text till den danska nationalsången *Der er et yndigt land*.

- 35** Namnet Pelipea är okänt och återfinns inte i lexikon. Det kan vara en felstavning av *Pelopea*, av *Pelops*, den mytiske konungen av Peloponnesos, Agamemnons och Menelaos farfar. I Cavallin finns: "*Denuntiatione periculi terrere*", som skall vara av Vergilius, dock utan att något verk anges. Möjligen kan *terret* eller något liknande vara underförstått i Hills mening. Översättningen blir då: "Han skrämmer honom genom att tillkännage faran." Meningar med likartad lydelse har hittats i M. Fabius Quintilianus *Declamationes XIX maiores* 4.4.64.18: "*pater vero periculi sui denuntiatione non territus arma mihi circumdedit*" och i C. Iulius Caesar *De bello civili* 3.9.2.89.4: "*conuentum Salonis cun meque pollicitationibus neque denuntiatione periculi permovere posset oppidum oppugnare instituit*".
- 36** Same skall ha varit en stad vid Itacha. I såväl Cavallin som Google finns: "*Natura oculos membranis tenuissimis vestivit et sepsit*", vilket uppges vara ett citat från Cicero, ej angivet ur vilken skrift. Hill kan ha hittat meningen där och sedan ändrat den.
- 37** Sed – "men" – kan knytas till den följande frasen, som är ordagrant citerad ur Vergilius *Ecloge* 7:55. Hill kan ha funnit den där eller i något lexikon; den kan dock inte återfinnas hos Cavallin.
- 38** Creusa – Priamos' och Hecubas dotter, Aeneas' första maka. Meningen finns i likartad form i *Resa genom Tyskland, Danmark och Swerge af Chr. Fr. Lenz*, tryckt 1803, en bok som mycket väl kan ha funnits i Hills bibliotek. Författaren skriver: "När kronprinsen af Danmark år 1796 återwände till Köpenhamn, öfverlämnade han ett latinskt skaldestycke", vilket sedan i sin helhet återges. I detta kan man bland annat läsa: "*Vindice te, vultu ridet fortuna sereno*". Uttrycket *vultu sereno* är en vanlig fras hos bl.a. Catullus, Ovidius och Horatius.
- 39** Hecuba – Priamos' maka. Här följer efter det inledande namnet tre meningar. Den första av dessa är unik eftersom här, för första gången i manuskriptet, insmyger sig ett svenskt ord: afgudahus. Vare sig den första eller den andra meningen har hittats i denna form. Den tredje meningen är knepigare och den finns heller inte i de anlitade källorna; den är dessutom ofullbordad och innebörden oklar. Ordet *tala* finns inte i lexikon och sannolikt rör det sig här om ytterligare ett svenskt ord. Bokstaven S torde stå för *sive* och meningen visar att Hill vet att *fatus* betyder tala, om än i annan form. Vidare vet han sannolikt att *fanum* är släkt med verbet *for*⁶⁹.
- 40** Laocoon – Apollopräst i Troja, som varnade för trähästen. Formen Laocoonta är frömodligen hämtad från grekiskan. Meningen har inte hittats i anlitade källor. Här finns dock ett samband mellan namn och mening: Laocoons varningar lyssnade man inte på.
- 41** Pyrrhus – finns åtminstone två, dels den konung, som besegrade romarna i den så kallade "Pyrrhussegern", men här troligare, med tanke på det återkommande trojanska temat, det alternativa namnet på Achilles son Neoptolemus (se även nedan under 50). Meningen är ofullständig, men Hill kan möjligen ha hämtat den från Ciceros *De*

⁶⁹ Cavallin (1880, I:spalt 546)

Oratore 2.58.236, där man kan läsa: ”*est plane oratoris movere risum*”. I Cavallin finns exemplet *risum alicui movere*.

- 42 Menelaos – Kung i Sparta, Agamemnons bror, Helenas make. Dissiplina är sannolikt en felstavning av disciplina. Stavfelet tyder på att Hill uttalat *sc* som *ss*, något som tycks ha varit vanligt i det senare latinet. Man kan inte finna någon likalydande mening.
- 43 Tritonidis – en form av Tritonia, se kommentar under mening 33. Meningen är, något avkortad, hämtad från Horatius ode I.9.5: ”*Ligna super foco large reponere*”. Frasen nämns även i Cavallin under ordet *lignum*. Hill kan ha använt vilken som helst av dessa källor.
- 44 Ceres – jordbruksguden, återigen något omotiverat i genitiv. *Parvenire* återfinns inte i lexikon, men däremot *pervenire* med betydelsena *komma fram till, komma i besittning av*. Kan felstavningen bero på att Hill tänkt på franskans *parvenir*? Uttrycket *Jucunda permulcere* har inte återfunnits. Hill med sitt omvittrade intresse för pengar kan ha hittat på det själv⁷⁰.
- 45 Astyanax – Hektors son, genitiv *Astyanactis*, formen *Astyanacta* är förmodligen grekiska. Det kan röra sig om medveten eller omedveten felskrivning. Jfr *Laocoonta* i mening 40. Ingen källa till själva meningen i denna form har hittats.
- 46 Laertes – Odysseus’ fader, men också här är formen egendomlig; det skulle kunna vara Laerta eller Laertae. Frasen *cogitur in caelo, ventus pellit nubem* kan inte hittas hos Cavallin, men står i *Manuale Latino-Svecana et Svecio-Latina, auctore Haqv. Sjögren*, tryckt i Stockholm 1814. Här uppges citatet härstamma från Cicero, dock utan att man anger ur vilket verk. Ordet *lacio* står i lexikon endast som ”obrukligt stamverb till ett flertal sammansatta, t.ex. *allicio, delecto*”. Frasen blir begriplig om Hill menat *allicit*.
- 47 Mydonides – sannolikt felstavning av Mygdonides, ättling till Mygdon, forntida frygisk kung. Erinys – hämndgudinna. Ingen mening med denna eller liknande lydelse har påträffats i Cavallin eller på internet.
- 48 Skyros är en klippö. *Scyria* betyder skyrisk, eller från Skyros, här i femininum. Frasen *Ambusta dedit nidorem* finns i Vergilius *Aeneiden* 12.301 med lydelsen *nidoremque ambusta dedit*. *Nihilo minus* är detsamma som *nihil minus* – inte alls. Frasen *novi omnem rem* återfinns i *Gymnasium sive Symbola Critica. Intended to assist the classical student* av Alexander Cromb och är enligt denne hämtad från Plautus, vilket verk uppges inte.
- 49 Othryades – Othryssonen. Det finns flera med detta namn, men med hänsyn till att Hill ofta återvänder till det trojanska temat rör det sig här mest sannolikt om trojanen Panthus. Meningen är sannolikt hämtad från Cicero *In C. Verrem oratione* 2.3.50 och lyder där: *nego quemquam esse vestrum quin saepe audierit socios istius fuisse decumanos*.

⁷⁰ Lindhagen (1976, s 38)

50 Neptolemum – sannolikt felstavning av Neoptolemus, se för övrigt ovan under mening 41 *Pyrrhus*. Namnet står av oklar anledning i akkusativ. *Sub Iove frigido* venator är hämtat från Horatius Ode 1.1.25 Den andra frasen är något avkortad; den är sannolikt hämtad ur Varro *Rerum Rusticarum* 3.7.3, där den lyder: *mus, aut lacerta adrepit ad columbaria*.

Sista sidan i det andra manuskriptet, nedre delen (Bild 5, sid. 40)

I denna del av manuskriptet är Hills handstil bitvis svårtydd, varför en del ord kan ha missuppfattats. Efter de mest svårtydda står ett frågetecken.

Dido. Libyae. Scortatio. **Quem exsecratione devincire**. Aeneas. Scortatio. Numitor. Quirino. Fortuna. Titaniaque. Berecynthia. **In malo; in odium**. Piriouthumque. **Insequor quem maledictis**. Scythaeque. Lacoona. Iliia. **Spoliorum caussa quem occidere**. Rhadamanthus. **Eripis dolis**. Irruo. Teucrum. Sibyllae. Octavianus. Phoebi. Sibyllae. **Tu es optimus testis**. Sibyllae. Stygiae. **Apprendere aurum ad sacoma**. Moeotia. Indop. **Cave ne titubes**. Avaraci. **Saturo odium**. Pirithoumque. Velinor. Atlas. Libyae. **Scortor crebro**. Scyllae. **Sedare sermunculum**. Priamides. **Subduci saevitiae**. Sicarius. Syron. Phoenissa. Treicius. Cocyte. Sesqui. Phoenissa. Nili. Oleum cutum erugo. Sedo sitim. Titania Pubes. Alcides. Numitor Cosse. **Seta leonis**. Antonius. Agni subruentur. Lyciae. Incidias quem circumvenire. Squilla. Erymanthis. Titania. Styx. Aeneas. Stabulum nequitiae. Pigritia arrego. Octavianus. Cybele relevo vitiosus. Assaracusque. **Scarifico clavos pedum**. Mane. Deiphobo. Samo. Libyae. Siliquus vendo. Decios druosque. Satilles audaciae. Marpesia. Subliculas. Romulus Threicius. Aeneae. Cunae. Sesquialter. Stala. Adhibere. Scortatur. Litiationem sensibus. Rhaeto. Mucro surrectus. Phlegeton. Erebi. Theiebus scelerum. Aeneas. Rhadamanthus. Leti Sopor Sestertius. Sitim colligere. Tetrao. Phlegma sreatur. Decies contra milia sestertiorum. Sacra anniversaria. Lerna. Cosse). Asella rudit. Cato. Eridani. Orci. Aeneas. Spurius versus. Diomedes. Leones rugiunt. Sibylla. Hydra. Ausonios. Achates. Sesclenties. Ambiguus. Caspia. Acherontis. Ditis. Susque deque quod habere. Spongias vendo. Concludi seorsum in aediculam. Phlegeton. Levum. Agamemnoniae. Sepia tutatur se effusione attramenti. Laodamia. Renis renones. Styx. Cocyto. Oliei. Mulus ocabit. Serum pingue. Sescennium. Leti sopor. Elysium. Simpulum. Marpesia. Umbra. Solea. Stygias. Fusus cum stamine. Caeneus. Misenum. Frangere glebas rastris. Aomon. Puer tores. Thricicias. Velinos. Cocyti. Juli. Ditis. Elidis. Erebro. Teucri. Phoebi. Smegma. Aeneas. Sartago. Salmonea. Sarracum. Quirino. Pirotheum. Finis.

Sista sidan. Översättning i urval.

Denna del av manuskriptet är så osammanhängande att en regelrätt översättning ter sig tämligen meningslös. Även den rikliga förekomsten av namn på personer, mytologiska figurer och geografiska platser talar i samma riktning. Dessutom utgörs större delen av texten av

enstaka ord utan något begripligt sammanhang, men här förekommer också enstaka korta meningar, av vilka ett urval har översatts. Många meningar består som synes av bara två eller tre ord och någon närmare efterforskning av meningarnas ursprung har här inte företagits och inte heller någon ytterligare kommentar. De översatta meningarna har i texten ovan skrivits med fetstil.

Översättning: Som fjättras av förbannelsen. I det onda; i hatet. Jag förföljer honom med smädelser. Döda någon för bytets skull. Du berövar med ränker. Du är det bästa vittnet. Att gripa till guld som motvikt. Se upp så du inte vacklar (*en mening som för övrigt upprepas mer än en gång*). Jag ger utlopp åt hatet. Jag umgås ständigt med skökor. Att mildra det illvilliga pratet. Raseriet avlägsnas (eller: dra sig undan grymheten?). Lejonets man. Jag offerar liktorna.

Resten av det andra manuskriptet

Det andra manuskriptet har till delar undersökts dels av Lars-Ingemar Lundström⁷¹, dels av Nils Lindhagen⁷². Lundström finner att många av meningarna är direkt tagna ur Cavallins latinska lexikon⁷³ och att andra meningar är helt ointressanta. Han nämner också att många meningar är mer eller mindre förändrade, oklart varför. Han sorterar också meningarna efter olika temata, något som Lindhagen fortsätter tio år senare. De kategorier som nämns är Hallucinationer, förföljelse, hat och hämnd; fängelse och sjukhus; pengar och guld; tobak; vin; opium; bolmört; djur samt spridda citat. Särskild vikt lägger han vid den stora förekomsten av sexualia: här finns underrubriker såsom uterus, befruktning, menstruation, graviditet, cunnus, inguen, penis, bakdelen, libido, meretrix, stuprum, samlag, förförelse, incestus mm. Speciellt påpekar han frånvaron av ömhet och finare erotiska känslor, något som han menar var betecknande för Hill, även före sjukdomen. Detta kan jämföras med den stora förekomsten av obsceniteter i versmanuskriptet men också med frånvaron av detta i det grekiska manuskriptet. Lindhagen har kompletterat detta med meningar som han menar syftar på system Hedda, på lagen, på magi och på graven. Att närmare analysera och kommentera alla dessa meningar har det inte här funnits utrymme för.

Diskussion

De båda manuskripten har här ovan kallats ”det första” respektive ”det andra”, men det finns alltså inga uppgifter om i vilken ordning de tillkommit. Såväl innehåll som utformning visar dock tydligt att de tillkommit under Hills sjukdomstid. Båda är, som nämnts, osammanhängande och ostrukturerade och präglade av Hills psykiska splittring. Det första

⁷¹ Lundström (1971:1,2,3)

⁷² Lindhagen (1981)

⁷³ Cavallin (1880)

manuskriptet med sin prydliga och likformiga handstil är, åtminstone till det yttre, mer sammanhållet, medan det andra med sin mer olikstora och ibland förvridna piktur uppenbarligen tillkommit under en period då Hill befunnit sig i ett mer oroligt stadium av sin sjukdom. Detta säger dock ingenting om kronologin, eftersom mer symtomrika skov av sjukdomen, som nämnts, ofta avlöses av lugnare perioder.

Ser man till innehållet i stort, framkommer tydligt Hills stora intresse för och kunskap om antiken genom de många egennamn ur antik mytologi och historia, som bitvis översvämmar främst det andra manuskriptet. Flera av manuskriptens meningar kan också härledas ur kända antika förlagor. Påtagligt är de många hänsyftningarna på den trojanska mytologin, tydande på att Hill var väl förtrogen med såväl Iliaden som Aeneiden. I främst det första manuskriptet insmyger sig emellertid mellan de antika hänsyftningarna meningar och fraser, som enligt Birger Bergh är hämtade ur medeltida filosofiska texter⁷⁴. Hänsyftningen på 1600-talsbiskopen Joseph Clemens antyder att inte bara medeltida utan även senare efterklassiska texter använts. Någon övergripande disposition eller röd tråd som håller samman allt detta går det inte att finna.

Till stora delar av texten har man inte lyckats spåra ursprunget. Cavallins lexikon har enligt Lundström uppenbarligen varit en flitigt utnyttjad källa, främst till det andra manuskriptet, även om det inte är lika påtagligt i de här undersökta meningarna; direkta eller förändrade meningar från Cavallin kan dyker dock upp i tolv av de trettio meningarna. Andra citat är välkända och kan ha hämtats antingen direkt från ursprungstexten eller från exempel i lexikon. Dessvärre vet vi inte alls exakt vilka latinska böcker som professor Hills bibliotek innehöll. Vid sin undersökning av det grekiska manuskriptet fann Jesper Svenbro att Hill ofta hade förvanskad meningarna, varför man inte hade någon framgång, då man försökte använda moderna digitala sökverktyg. Det kan möjligen förhålla sig på samma sätt med många av de meningar i de latinska manuskripten, som inte kunnat spåras. Påtagligt är också de många felstavningarna och användandet av inadekvata grammatiska former, vilket redan Birger Bergh påpekade; även detta kan ha bidragit till att försvåra uppspårandet.

En central frågeställning är på vilket sätt Hills sjukdom kan spåras i hans latinska text. Sannolikt har Hill lidit svårt av sin schizofrena splittring och ofta plågats av sina hallucinationer. Svårigheten att finna ett begripligt sammanhang i de båda manuskripten kan säkerligen till stor del förklaras utifrån detta. Vissa av de återkommande temata som Lundström och Lindhagen har identifierat är också väl förenliga med Hills psykiska sjukdom, först och främst naturligtvis direkta hänsyftningar på psykotiska symtom såsom hallucinationer, paranoia och ångest, och dessa finner man främst i det andra manuskriptet, t.ex. **34** *Ille angulus mihi ridet*; Lundström har fler exempel från den senare delen, t.ex. *prosequi usque ad rogum, hallucinatio* (tydande på en viss insikt hos Hill om att han hade hallucinationer), *insequor quem maledictio, saturo odium* och många fler. Ibland blandar Hill

⁷⁴ Bergh (2008)

samma meningar från olika källor och kanske med egenuppfunna meningar, vilket kan ge ett bisarrt och ologiskt intryck, på ett sätt som man inte sällan ser vid schizofreni, t.ex. **46** *Cogitur in caelo, ventus pellit nubem, risum tactu lacit* eller **48** *Ambusta dedit nidorem, nihilo minus opus, omnem rem novi*. Till detta kan också en schizofren tanketrängsel, som försvårar formulerandet av klara och logiska tankar, ha bidragit. En svårförklarlig detalj är det plötsliga uppdykandet av svenska ord i mening **39** (afgudahus, tala).

Även förekomsten av sexualia och den samtidiga avsaknaden av anspelningar på äkta kärlek och djupare emotioner kan vara ett uttryck för Hills sjukdom. I ”Versmanuskriptet” förekommer ju sidor med närmast tvångsmässigt upprepande av obsceniteter. Sådan perseveration med ett outröttligt upprepande av samma motiv med små eller inga variationer är inte ovanligt vid schizofreni och inte sällan finner man schizofrena patienter som tappar känslan för dekorum och ohämmat utbrister i haranger av könsord. I de latinska manuskripten är detta inte lika uttalat och förekommer främst i det andra manuskriptet, dock får mening **16** i det första manuskriptet räknas till denna kategori. I det andra manuskriptet finns meningar av detta slag huvudsakligen i den senare delen, som inte analyserats i denna studie. Lundström nämner bl.a. följande: *Habere libidine procreandi; optimus cunnuis; cura cunorum; inguen obscenum; penis est in obscenus; vide penum; membrum virile; podex turpis; libido effrenatus; luxuria, vino et scortis maneo; stuprum cum quo coëo; pubes cuncto stupro; virum incesto ore lacero* och många till.

Ett tvångsmässigt upprepande av ord eller fraser kan alltså ingå i den schizofrena symtombilden⁷⁵. Hos Hill är detta som nämnts mest påtagligt i ”Versmanuskriptet”, där även det tidigare nämnda tvångsmässiga rimmandet kan räknas hit. Också i de latinska manuskripten förekommer emellertid stundom denna tendens, t.ex. i de nämnda fraserna som upprepas i det första manuskriptet. Detta kan naturligtvis också enbart vara ett tecken på den bristande koncentration, som sjukdomen medför och upprepningstendensen är heller inte lika frenetisk som i versmanuskriptet. Det finns också andra tendenser till upprepning, t.ex. de återkommande anspelningarna på skratt i det andra manuskriptet. Emellanåt tycks Hill strikt ha gått efter lexikon i ren bokstavsordning, t.ex. det stora antalet ord med begynnelsebokstav C på sidan 18 i det andra manuskriptet⁷⁶

Ett tidigare nämnt symptom är neologismer eller för omvärlden ofta obegripliga ordnybildningar. Sådana förekommer i stor mängd i versmanuskriptet, men de saknas i stor utsträckning i den del av de latinska manuskripten, som här har undersökts. Möjligen kan ordet *tergivescari* räknas till denna kategori.

Det finns också meningar, som inte så tydligt avspeglar Hills psykiska sjukdom utan mer hans dagliga liv, t.ex. *ligna super foco reponere* (**43**). Även hans omvittnade intresse för pengar

⁷⁵ Cronholm (1942, s 214)

⁷⁶ Lundström (1971, 1)

avspeglas, t.ex. *appendere aurum ad sacoma; quinque millia nummorum, pecunia est voluptatum* och andra. Lindhagen har speciellt letat upp sådana meningar, som han anser anspela på systemen Hedda, som höll Hill i strama tyglar och endast tilldelade honom en mycket begränsad mängd papper. Hit hör *Anus quae multa scira vult; Lena callida; Ea ardere avaritia; Noverca mala injusta* och många fler.

Stundom förekommer en antydning till sammanhang eller åtminstone lösa associationer mellan vissa meningar. ”Bitterheten” i inledningsmeningen i det första manuskriptet kan kopplas till nästa menings goda vin, som alltså inte är surt eller bittert och detta i sin tur till vincentret Köln i den tredje meningen. I meningarna fem till och med tio beskrivs människooffer och där kan således också finnas ett samband, men sedan kommer något alldeles annorlunda. Fler sådana antydningar till samband finns senare i manuskriptet, men de måste dock sägas vara mycket spekulativa.

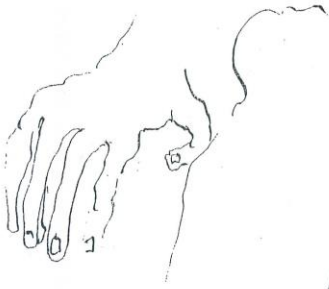
Sammanfattning och slutsatser

Carl Fredrik Hills båda latinska manuskript är till både innehåll och utformning präglade av konstnärens psykiska sjukdom, schizofreni. Någon genomgående tanke eller röd tråd, begriplig för en utomstående läsare, finns inte, och meningarna i texten står till synes utan sammanhang. Detta medför att Hills avsikt med manuskripten förblir dunkel. Man kan emellertid konstatera att Hill, trots sitt mediokra studentbetyg, bör ha haft goda kunskaper i latin, vilket – även om innehållet är svårtolkat – ger ett visst flyt åt texten, något som redan Birger Bergh noterade. Mycket av texten är direkt hämtat ur existerande källor såsom Cavallins latinska lexikon samt antika och medeltida skrifter. Detta fann Hill med största sannolikhet i sin latinkunnige faders efterlämnade bibliotek, om vilkets omfattning och innehåll vi dessvärre inte vet mycket. I många fall har texten antingen blivit felstavad eller medvetet förvrängt, vilket har försvårat uppspårandet av ursprunget. Detta kan säkert delvis förklaras av de tankestörningar, vilka är ett centralt symptom vid schizofreni. Man kan också tänka sig att Hill utgått från någon känd mening och medvetet ändrat den så att den passat hans för omgivningen okända syfte. Vissa meningar kan säkert Hill också ha konstruerat på egen hand. Det första manuskriptet avbryts tämligen abrupt, medan det andra avslutas med ett tydligt *Finis*, något som antyder att Hill kanske ändå själv hade ett för omvärlden dolt syfte med manuskriptet.

Som synes rör det sig om en språkligt jämförelsevis enkel text, även om vissa ord och fraser förblir obegripliga. Det förekommer många tydliga hänsyftningar på antiken, på Hills sjukdom, på hans dagliga liv och annat, som kan ha upptagit hans tankar och ibland förefaller vissa meningar att höra samman. Manuskriptens djupare mening och innebörd är det dock knappast möjligt att komma åt, åtminstone inte så långt som manuskripten hittills har undersökts. Inte förrän resterande delar gått igenom mer systematiskt kan man emellertid säga något säkert om detta. Det bör också framhållas att vad som här lagts fram, som titeln

säger, är en inledande studie och till skillnad från Hill själv är det ännu för tidigt att avsluta med ett definitivt *Finis*.

Mon Requ.

Mencianno Nagregi.

f. Fkin

Bellum sua veritate est acritudo. Vino vendibili nil opus hedera. Ubi epis-
copatus, cuius Episcopus hodiernus est Josephus Clemens Dux Savaariae, et elector
Coloniensis. vid. Colonia Agrippina. Inter mortuam memoriam renovare, studia longe
tempore intermissa, Filia Agamemnonis et Clytemnestrae, quem ad placandam num-
en Calchas censuit maclandam esse in sacrificio apud aulidem. sed dea ejus mi-
serta Cervam supposuit, et Virginem in Tauricam Regionem transtulit. Qui genere
Pessa vixit tempore Areliani imperatorem et se spiritum Paraclitum esse
ab ore promissum offeruit, praeterea duos statuit Deos, bonum unum, alterum
malum: immo et humanum oris naturam, mortuorumque resurrectionem impug-
navit: tandem à Rege Persarum, quem expulsis Medicis sanan-
dum suscepit, interemisset, virus excoctatus est. Ab hoc Manichaeorum secta. Qui
Gallos Capitolio depulit, Manlius Terquatus, consul Romanus, qui filium contra mon-
data extra ordines cum hoste pugnantem securi percussit. Hinc proverbii
Manlium imperium. Succus Sydenionum in gelatinam crassulam cum accharo
condensatus; et vel simplex, vel aromatizatus. Est traditio, sua doctrina critica, a
praeceptis Hispaniae sapientibus circa textum scripturae ingeniose inventa, omnis
a ipsorum varietas notata, et suis locis cum singulorum verbum recitatione
indicata est, ut sic constans ejus lectio conservetur, et ab omni mutatione atque
corruptione aeternum praeservetur. Inter mineralia medula denotat partem melli-
ficilam, quae in Saxis nonnumquam reperitur. Filia Thorci ex Ceto, cujus capilli
in anques finguntur mutati, quique illam aspiciant, attoniti in lapides verteban-
tur. Homo qui pulsatu tympani stipem matri deorum coegit. Medicis sunt globuli max-
ex cotonis vel lanae flocculo facti, et succo vel unguento imbuti, qui velut Pessari
matricis cervici immittuntur. In qua sacra Heraclis celebrabantur, eo quod vastis
simium in ea Leonem interfecerit. Res Pyliorum eloquentissimus, qui fertur ter-
tiam hominum aetatem vixisse. Duo nomine apud Venetos hodie festivitas audit
qua dux in ascensione quot annis annulum in mare projicit, hocque ritu sibi
mare dependet. In metaphysicis notiones communes dicuntur principia quaedam
innata, quae adeo manifesta sunt, ut nulla probatione vel demonstratione indigeant
notiones primae formales sunt cognitiones actuales primariarum notionum objectivo-
rum. Notiones secundae objectivae sunt res universales sive in communi consideratae
transitivae actuales tali-

Mediolanum.

circuitu

Nagugus.

Paldamus.

Litora antiqua.

Callas Flop halat nectar naribus.

Co Ridiculus esse non prosum.

Ca Ad gratiam referendam.

Tac Non doleo temere affirmare.

Jydidos Opus ultra legem tendo.

Ulixi Cum irridione audientium imitare quem.

Zacynthos Difficultas nummaria.

Tras Amara risu tempero.

Ter num id appareret? Sertivexari nec poteri.

si Quod valde adriserat, displicet.

noti Bene meminere, cui rei tenebras offundere.

Cassandra Se in consuetudinem immergere.

Tritonia Modum divitiarum ex eo quantum cuique satis est.

Qu Ille angulus mihi ridet.

Tetigea Luem denuntiatione periculi.

Ampe Vestivit et sepit oculos tenuissimis.

sed Omnia nunc rident.

Cruca Fortuna vultu sereno.

Recubam

Mox Janum, apudahas. Principatum in civitate nomen sapientiae.

At falsus? tala.

Laceoonta nec fando quidem auditum est.

Pythius

Cui movere risum. Disiplina longe lateque.

Memelaus

Tritonidis Ligna super foco reponere.

Cerens Januare ad nummos; jucunda permulcere.

Ashanaeta

tabat et mutat sententiam

logitur in caelo: ventus pellit nubem, risum tactu laeit,

Mydonides Haec vel magis movent.

Erius

Legia Ambusta dedit nidorem, nihilo minus opus, omnem rem novi.

Othryades

rege quemquam esse quin auctorit

Nequitolemum venator sub jove frigido, mus ad columbaria adrepat.

Sibyllam ^{Delphi} Extruere cui rogam. ^{Amphrysia} De stupro.
 Eructare tumulentiam. Obsidem poscere. ^{Delphi} Inferre cui detrimentum.
 Cynthia ^{Delphi} Seditio ontur. ^{Delphi} Testimonium perhibere. ^{Delphi} Testamentum subicere.
 Briareus ^{Delphi} Seta claudid domus. ^{Delphi} In otio regno. ^{Delphi} Mioni Objaepio cui iter ad honores.
 Balinurus ^{Delphi} Quem denuntiatione periculi terreo. ^{Delphi} Ille ringitur tu rides. ^{Delphi} Sumeren. ^{Delphi} Adivius Soltio
^{Delphi} sibi necem: sibi exilium; facinus. ^{Delphi} Sumeren. ^{Delphi} Adivius Soltio
 Sibylla ^{Delphi} Saga solvit quom venenis. ^{Delphi} Lex petitione refragator. ^{Delphi} Aeneas
 Amphrysia ^{Delphi} Garamanthus ^{Delphi} Decipit Druis. ^{Delphi} Decipit Druis. ^{Delphi} Maritima ^{Delphi} Sancio vitem ferro.
 Dido ^{Delphi} Libyae ^{Delphi} Ithuraeque ^{Delphi} Berocynthia ^{Delphi} In mala; in odium ^{Delphi} Insequor quem maledictis.
 Fortuna ^{Delphi} Libyae ^{Delphi} Ithuraeque ^{Delphi} Berocynthia ^{Delphi} In mala; in odium ^{Delphi} Insequor quem maledictis.
 Scythraque ^{Delphi} Libyae ^{Delphi} Ithuraeque ^{Delphi} Berocynthia ^{Delphi} In mala; in odium ^{Delphi} Insequor quem maledictis.
 Sibylla ^{Delphi} Hygia ^{Delphi} Appendere aurum ad sacra. ^{Delphi} Suro odium ^{Delphi} Porithoumque
 Laodamia ^{Delphi} Meotia ^{Delphi} Cave ne situbes. ^{Delphi} Velinos ^{Delphi} Aeneas ^{Delphi} Sctor crebro.
 Scylla ^{Delphi} Laodamia ^{Delphi} Meotia ^{Delphi} Cave ne situbes. ^{Delphi} Velinos ^{Delphi} Aeneas ^{Delphi} Sctor crebro.
 Coccy ^{Delphi} Phoenissa ^{Delphi} Nili ^{Delphi} Oleum cutum erugo. ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri
 Lyciae ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri
 Cybele ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri
 Jovis ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri
 Leti Sopor ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri
 Decies centena millia ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri
 Achates ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri
 Serum ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri
 Serum pingue. ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri
 Sexcentium. ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri
 Leti Sopor ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri ^{Delphi} Sauri

KÄLLOR OCH LITLITTERATUR

Otryckta källor

Hills båda latinska manuskript, odaterade

Carl Fredrik Hills studentbetyg. Lunds universitetsarkiv: Kansliets arkiv 1666-1930/31, volym E 10:99 (studentinskrivningshandlingar 1870).

Övrigt otryckt material

Bergh, Birger: Brev till fru Anne Lindhagen, daterat 12 februari 2008.

Borgehammar, Stephan: E-postmeddelande 5.6.2014

Lindhagen, Nils: Extrakt ur Mediolanum. Circuitu Nagugus. Anteckningar daterade 12.10.81

Lundström, Lars-Ingemar: Brev till Nils Lindhagen, daterat 10.5.1971

Lundström, Lars-Ingemar: Brev till Nils Lindhagen, daterat 12.5.1971

Lundström, Lars-Ingemar: Brev till Nils Lindhagen, daterat 21.6.1971

Rifbjerg Lindhagen, Anne: Kommentar ang. C. F. Hills förhållande till antiken och lite om teckningar sammanfattade under namnet: de numrerade sviterna. Manuskript (odaterat).

Rifbjerg Lindhagen, Anne. Brev daterat 18.5.2014

Litteratur

Anderberg, Ad: *Carl Hill – hans liv och hans konst*. Malmö: Allhems förlag, 1951.

Anward, Jan: ”Om Hills metod”. *Aiolos* nr 38-39, 2010, sid. 49-64.

Carlsson, C. A.: *Latinsk Språklära för Scholor och Gymnasier*. Linköping: Axel Petre. På eget förlag, 1835.

Cavallin, Christian: *Latinskt lexikon till läroverkens tjänst*, reviderad upplaga. Stockholm: F. & G. Beijers förlag, 1880.

Cronholm, Börje: ”Sinnessjukdom och konst”. *Konstrevy* 18, s 209-217, 1942.

Cronholm, Börje: ”Schizofrena konstnärer”. *Nytt och nyttigt* nr 3, sid. 13-17, 1958

Cullberg, Johan: "Carl Fredrik Hill. Personen och sjukdomen" i Sidén, Karin (red.): *Carl Fredrik Hill*. Stockholm: Atlantis i samarbete med Nationalmuseum, 1999.

Ellendt, F.: *Latinsk Grammatika för Skolor och Gymnasier*. Öfversatt, tillökt och omarbetad af J. A. Dahlström. Stockholm: K. R. Looströms förlag, 1861.

Hill, Carl Fredrik: *Dikter och författarskap på några språk*. Introduktion Sten Åke Nilsson, transkription Lars-Håkan Svensson. 2 vol. Stockholm: Atlantis, 2008.

Häckermann, A.: "Paldamus, Hermann" i *Allgemeine Deutsche Biographie*, Band 25, sid. 73-74, 1887.

Lindhagen, Nils: *Carl Fredrik Hill. Sjukdomsårens konst*. Malmö: Bernces förlag, 1976.

Lindhagen, Nils: *Hill skaldar*. Stockholm: Forum, 1980.

Lindhagen, Nils: "Carl Fredrik Hill" i *Svenskt biografiskt lexikon*, urn:sbl:13592, hämtad 2014-02-15

Nilsson, Sten Åke: "Bildflödet. Om sjukdomstidens teckningar" i Sidén, Karin (red.): *Carl Fredrik Hill*. Stockholm: Atlantis i samarbete med Nationalmuseum, 1999.

Nilsson, Sten Åke: "Det gränslösa arbetet. En biografi" i Sidén, Karin (red.): *Carl Fredrik Hill*. Stockholm: Atlantis i samarbete med Nationalmuseum, 1999.

Nilsson, Sten-Åke: "Det stora versmanuskriptet" i Sidén, Karin (red.): *Carl Fredrik Hill*. Stockholm: Atlantis i samarbete med Nationalmudeum, 1999.

Ottosson, Jan-Otto: *Psykiatri*, 6:e upplagan. Stockholm: Liber, 2004.

Svenbro, Jesper: "Om Carl Fredrik Hills grekiska manuskript". *Aiolos* nr 38-39, 2010, sid. 21-26.

Svenbro, Jesper: *Hill, Hill, Hill. Dikter*. Stockholm: Bonniers, 2013.

Svensson, Lars-Håkan: "'När örnen låter höra trånads toner'. Carl Fredrik Hill som författare". *Aiolos* nr 38-39, 2010, sid. 35-48.

Från Internet

Bucentaur. Wikipedia. Senast ändrad 18 april 2014.

Josephus Clemens of Bavaria. Wikipedia, the free encyklopedia.
Last modified on 27 June 2013.

Library of Latin Texts on line A och B, LLT-A och LLT-B

Mani (prophet). Wikipedia, the free encyklopesia.
Last modified on 21 May 2014.

Manikeism. Wikipedia. Senast ändrad 19 mars 2014.

Nestor. Wikipedia. Senast ändrad 16 mars 2013.

Titus Manlius Torquatus. Wikipedia. Senast ändrad den 30 maj 2013.